

[https://doi.org/10.52505/1857-4300.2021.2\(314\).04](https://doi.org/10.52505/1857-4300.2021.2(314).04)
CZU:821.135.1.09(478)

**PARADOXURILE TRANZIȚIEI. PERSONAJELE LUI DAN LUNGU,
IULIAN CIOCAN ȘI DUMITRU CRUDU
ÎNTRE NOSTALGIE ȘI SCHIMBARE**

GALINA ANIȚOI

Doctor în filologie, conferențiar cercetător

E-mail: galina.anittoi@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3166-1472>

Institutul de Filologie Romană „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” (Chișinău)

**Paradoxes of Transition. Dan Lungu, Iulian Ciocan
and Dumitru Crudu's Characters between Nostalgia and Change**

Abstract

One of the transition paradoxes from totalitarianism to democracy is nostalgia for the communist past that persists in society and 30 years after the fall of the totalitarian regime. This phenomenon represents, according to the specialists in the field, the expression of the revolt against the socio-political and economic transformations of the transition. Nostalgia becomes a place of refuge for those who do not find themselves in today's society.

In the present work there will be analyzed the novels „Heaven of the Hens” and „I am a communist woman!” by Dan Lungu, „Slaughter in Georgia” and „People from Chisinau” by Dumitru Crudu, „Sasha Kozak's Land” by Iulian Ciocan which configure literary typology of the nostalgic character after communism.

Keywords: transition, paradox, postcommunism, Romanian literature, character, nostalgia, change.

Rezumat

Unul din paradoxurile tranziției de la totalitarism la democrație îl constituie nostalgia după trecutul comunist, care persistă în societate și la 30 de ani după căderea regimului totalitar. Acest fenomen reprezintă, potrivit specialiștilor în domeniu, expresia revoltei împotriva transformărilor social-politice și economice ale tranziției. Nostalgia devine un loc de refugiu pentru acei care nu se regăsesc în societatea prezentului.

În articolul de față vor fi analizate romanele „Raiul găinilor” și „Sunt o babă comunistă” de Dan Lungu, „Măcel în Georgia” și „Oameni din Chișinău” de Dumitru Crudu, „Tărâmul lui Sașa Kozak” de Iulian Ciocan, care configurează tipologia literară a personajului nostalgic după comunism.

Cuvinte-cheie: tranziție, paradox, postcomunism, literatura română, personaj, nostalgie, schimbare.

În literatura de specialitate fenomenul social-politic al tranziției postcomuniste este abordat în strânsă legătură cu dilema continuitate – discontinuitate. „Continuitatea constă în moștenirea regimului comunist, a mentalității formate în condițiile societății totalitariste, dar și a patrimoniului tradițional, în general, iar discontinuitatea se referă la efortul deliberat de reorganizare a vechiului sistem de valorificare a experienței sale” (Capcelea, 2012, p. 112).

Această dilemă a generat, susțin cercetătorii tranziției (cf. Capcelea, 2012, p. 135-142; Saca, Tataru, 2016, p. 77-78), mai multe paradoxuri în ceea ce privește mentalitatea și comportamentul actorilor sociali în perioada de tranziție a societății de la un regim totalitar la democrație, paradoxuri care „pe parcurs (...) s-au modificat căpătând noi nuanțe” (Saca, Tătaru, 2016, p. 78). Unul din ele ar fi „fantoma comunismului” care bântuie încă societățile postcomuniste și la 30 de ani după căderea regimurilor totalitare comuniste (cf. Anton, 2020, p. 6) sau, altfel spus, coexistența – în cazul României, dar mai cu seamă al Republicii Moldova, unde tranziția pare a fi interminabilă (acestea constituind arealul nostru de cercetare) – a unor „elemente incompatibile, democratice și totalitare” (Saca, Tataru, 2016, p. 77).

La începuturile sale, tranziția postcomunistă promitea reforme sociale radicale, transformări benefice majore în toate sferele vieții, a căror finalitate era, în sens larg, libertatea și prosperitatea tuturor, precum și instaurarea valorilor și principiilor democrației. Realitatea însă a fost departe de așteptările și entuziasmul mării majorități a populației care aspira la o îmbunătățire rapidă a nivelului de trai, unul „asemănător cu cel din Occident” (Cerna, 2014), tranziția dovedindu-se a fi „dificilă și plină de capcane” (Anton, 2020, p. 7).

Reformele întârziate, tergiversate sau stagnante, prăbușirea industriei, liberalizarea pieței, politicul defectuos au atras după sine pierderea locurilor de muncă, inflația, sărăcia, șomajul, inechitatea economică, proliferarea corupției etc. Transformările înnoitoare s-au lăsat cu multe „costuri sociale” și efecte negative (chiar dacă pe termen scurt), generând în sânul societății o stare de incertitudine și neîncredere în valorile democrației. În aceste condiții, o mare parte dintre oameni („victime ale tranziției”), mai inertă și lipsită de capacitatea de adaptare, nu s-a putut regăsi în noua societate. În consecință, aceștia au început să se raporteze cu multă nostalgie la timpurile de odinioară, la trecutul comunist, pe care îl asociau cu stabilitatea, siguranța, bunăstarea, existența fericită, fără griji, contrapunându-l tranziției confuze.

E necesar să menționăm că fenomenul nostalgiei comuniste a devenit subiect de interes pentru specialiști din mai multe domenii: sociologie, istorie, antropologie, politologie, filozofie etc. Ceea ce, aproape unanim, consemnează/constată multitudinea de studii consacrate acestui fenomen e faptul că referințele la perioada comunistă nu vizează componenta ideologică și nu se nasc din dorul după ordinea politică de altădată. Acest tip de nostalgie reprezintă, cum bine observă Mioara Anton, „expresia dezamăgirilor prezentului” (*ibidem*, p. 7) aflat în tranziție spre beneficiile capitaliste, a unei revolte împotriva noului și necunoscutului, a unui „mecanism de apărare în fața ritmurilor accelerate ale schimbărilor și răsturnărilor istoriei” (Boym, 2001, p. XV).

Problematica tranziției și, legat de aceasta, paradoxul nostalgiei comuniste au pătruns și în ficțiunea literară.

În rândurile ce urmează ne vom referi la romanele *Raiul găinilor* și *Sunt o babă comunistă!* de Dan Lungu, *Măcel în Georgia* și *Oameni din Chișinău* de Dumitru Crudu, *Tărâmul lui Sașa Kozak* de Iulian Ciocan, care configurează tipologia literară a personajului nostalgic după comunism. Scriitorii își recrutează prototipurile din mediul obișnuit: pensionari dezamăgiți, muncitori ajunși șomeri, tineri debusolați etc., care ilustrează/ întruchipează mentalități și comportamente ale unei societăți în plină primenire și redefinire.

În *Raiul găinilor* (2004), roman care „presupune, pe lângă plăcere estetică, reflecție” (Matei, 2007, p. 201), Dan Lungu ne oferă cea mai sugestivă metaforă a tranziției: un „tunel”, unul „luuung de ți se acrește” (Lungu, 2007, p. 85), vorba personajului Mitu. Nu există aici un protagonist, în centrul atenției se află personajul colectiv – comunitatea mică, mahalaua, mai exact locuitorii de pe *Strada Salcânilor*.

Aparent insignifiante, lipsindu-le o structură complexă, aceste personaje de la periferia unui oraș, neantrenate în nici o activitate, își trăiesc existența anostă povestind istorii de viață, proprii sau ale altora, sau rememorându-și trecutul comunist, oftând, o parte din ele, că „înainte era mai bine”. Din poveștile și comportamentul lor deducem că acest „înainte era mai bine” transpune melancolia comunității după vremurile de până la tranziție, deși în roman identificăm și o altă perspectivă asupra comunismului. Relu Covalciuc, bunăoară, este vocea celor care suspină că „nimic nu mai este ca înainte!” (*ibidem*, p. 113), acest „ca înainte” fiind expresia perioadei de până la 1989, când toți aveau un loc de muncă și „se putea fura în voie tot felul de materiale” (*ibidem*, p. 109) care prindeau bine în gospodărie: „Doar gardurile, confecționate din sârmă scoasă din fabrică, drese cu scânduri sau pătrate de tablă și zugrăvite cu vopsea din proprietatea statului, doar aleile dintre dependințe, construite cu bolțari și cărămizi furate din gară, ori șoproanele și magaziile, acoperite cu carton și smoolă sustrase din întreprindere, le mai aminteau de vechiul loc de muncă. Și pensia «de să te caci în ea», îi dădu dreptate, în gând, lui Titu Burduja, fostul său coleg de serviciu” (*ibidem*, p. 112).

În drum spre „Tractorul șifonat”, crâșma străzii, unde bărbații se adună ca într-o „mică-mare familie” (Vakulovski, 2007, p. 205), Relu Covalciuc răscolește amintirile din anii comunismului despre viața percepută de el (și mulți alții ca el) frumoasă și îndestulată: „Nimic nu mai era ca înainte, constată pentru sine Relu Covalciuc, scuturându-și din nou o pietricică din șlapi. E-he, pe vremuri dom' Petrică era pictor. (...) Statul îi răsplătea talentul și munca. Cu banii câștigați o ducea destul de bine. Chiar dacă în magazin nu era cine știe ce marfă, găseai să cumperi în altă parte. Totul era să fii harnic, să cauți. Acum intri în magazin, te zgâiești la galantare și la rafturile ticsite, înghiți în sec și te întorci acasă. (...) Înainte nu se găsea nimic, dar congelatoarele erau pline. Trebuia să te descurci. Toată lumea se descurca! (...) Dom' Petrică era ditamai pictorul! (...) Era cineva! Era pictor la Î.L.F., Întreprinderea de Legume și Fructe! Acum? (...) Ce se întâmplă acum cu talentul lui dom' Petrică? Exact ce se întâmplă cu sute și sute de maiștri, pricepuți și specializați, care stau pe prispă acasă sau pe vreun butuc de salcâm la un Ticu Zidaru” (Lungu, 2007, p. 113).

O altă voce care se aude mereu în incinta „Tractorului șifonat” e cea a lui nea Mitu. Acesta spune bancuri despre Ceaușescu, dar și alte povești de viață, din care desprindem atât o ușoară nostalgie după vechea orânduire, cât și atitudinea sa față de realitatea de după revoluția din 1989. Despre viața în comunism nea Mitu relatează cu mult haz, fapt ce ne dă temei să credem că acest personaj care, deși nu e încântat de tranziție, considerându-se „pârlitul tranziției” (*ibidem*, p. 77), „calicul tranziției” (*ibidem*, p. 79), „fraier al tranziției” (*ibidem*, p. 81), realizează, fie și într-o mică măsură, că „pe timpul lui Ceaușă” (Ceaușescu – n.n.), chiar dacă avea „mai mult mălai” (*ibidem*, p. 77), „ceva parale” (*ibidem*, p. 79), „ca sculer-matrițer te mai învârteai de-un bacșiș” (*ibidem*, p. 88), nu mai trăia Partidul Comunist exclusiv cu grija poporului, căci și membrii de partid „erau oameni, le ghiorăiau și lor mațele de foame, aveau și ei copii la facultate. Furau (...) pe ruptelea, că doar aveau de unde” (*ibidem*, p. 29-39).

Există și alte voci în roman care susțin că bunăstarea de altădată a fost una înșelătoare. Disputele pe tema dacă pe vremea comuniștilor s-a trăit mai bine sau mai rău vorbesc de la sine: „Și ce, bă, era rău când erau comuniștii?» «Ba era bine, cum nu? Mie și-acu’ mi-i dor de-o coadă la carne, de să n-am butelie să-mi fac un ceai.» «Degeaba spui, de foame nu s-a murit.» «Io zic că mai degrabă de sete nu s-a murit. Că era rachiu pe toate drumurile, să-l iei cu polonicu’.» «Iar când intrai în serviciu, îți dădea casă... Acu’ ce-ți dă? Un rahat îți dă.» «Ce să zic, că dădea din buzunarul lui...» «Chiar așa, nu tot noi aștia cu palmele crăpate le făceam?» (...) «Și ce, era rău?» «Da’ la tine-n casă n-ai văruit tot din cauza lui Ceaușescu? Ții doliu după el? (...) Dacă înainte se văruia, nu-nseamnă, frate, că era mai bine, asta vreau să zic. (...) poate eu n-aveam chef să văruiesc. (...) Nu puteai! Vrând-nevrând, hai la văruit, tovarăși! (...) Și dacă nu mergeai cu tovarășii la văruit... Atâta îți trebuia. Erai huligan, legionar, poponar, aveai tu ceva.» «Așa le trebuie puturoșilor! Chiar mai rău!» «Mâncare n-avem, tovarăși, dar, hai, luați bidineaua și dați un var, să fie frumos, c-așa-i în comunism, totul trebuie să fie ca nou când vine șefu’. Și punem și-un pic de muzică, să nu se-audă mațele ghiorăind»” (*ibidem*, p. 174-175).

Personajul colectiv din *Raiul găinilor* îl reprezintă foștii meseriași care au ținut pe umerii lor industria țării și care s-au pomenit acum, în prezentul tranziției spre o viață mai bună, aruncați la periferie. Existența lor insipidă, aparent fără rost, se consumă în întâlnirile zilnice ale bărbaților la crâșma „Tractorul șifonat” (unde se bea mult, se povestesc bancuri despre Ceaușescu, se ironizează, se rememorează viața din perioada comunistă), în viziunea telenovelelor, în comentarea zvonurilor, întâmplărilor etc., disimulând, de fapt, drama ființei umane „atrofiată chiar în esența ei” (Diaconu, 2007, p. 202). Este drama celor profund marcați de „tarele totalitarismului” (*ibidem*, p. 202), povară de care nu mai pot scăpa. Din cauza unui soi de inerție în gândire, conduită, manifestări etc. care se hrănește din refrenul „înainte era mai bine”, această umanitate se dovedește incapabilă, neputincioasă în a-și căuta și găsi reperele în noua realitate provocată de schimbarea regimurilor.

Tema nostalgiei paradoxale după comunism este reluată cu mai multă pregnanță în romanul *Sunt o babă comunistă!* (2007), fapt pe care autorul însuși îl declară într-un interviu: totul „a pornit de la sesizarea unui paradox care m-a intrigat: cum se

poate ca mulți, chiar foarte mulți oameni care au trăit într-un regim totalitar, inuman, fără sa se fi bucurat de privilegiu și favoruri, acum să fie capabili de nostalgii? Prin intermediul unei bătrâne, care, la persoana întâi, își relatează propria viață, încerc să demontez mecanismele nostalgiei și să dezleg enigma psihologică” (Crețu, 2007). Titlul romanului este o replică a personajului principal, Emilia (Mica) Apostoae, pensionară, care și-a trăit o bună parte din viață în anii comunismului românesc. Ea întruchipează prototipul omului „care regretă din rărunchi comunismul” (*ibidem*) și a cărui nostalgie după vechea orânduire e de o îndărătnicie greu de înțeles și acceptat. Ca și Relu Covalciuc (dar și alte personaje din *Raiul găinilor*) a cărui „filosofie” de viață din tranziție se sprijină pe convingerea că „înainte era mai bine”, și Emilia Apostoae își idealizează trecutul, considerând că a trăit mult mai bine în vechiul sistem decât acum: „Doamne, ce bine am dus-o pe timpul comunismului!” (Lungu, 2010, p. 85).

Discuția la telefon cu fiica ei, Alice, stabilită în Canada, despre viitoarele alegeri și opțiunile lor electorale îi dezvoltă atașamentul pentru valorile unui timp revolut și îi pune în evidență condiția de nostalgică incorrigibilă după fostul regim:

„– Ia spune-mi, mamă, cu cine votezi duminică? Și de asta te-am sunat.

– De asta nu dormiți voi în Canada? Că nu știți cu cine votez eu?

– Nu e încă o problemă de interes internațional (...), dar eu aș vrea să știu...

Ia zi!

– Dar tu votezi?

– Sigur, la ambasadă... Ia zi!

– A-hă-hăăă, până duminică mai e o grămadă... am timp să mă gândesc și să mă răzgândesc de o sută de ori...

– Ufff, mă duci cu vorba. Stai să-ți explic. Eu aici fac parte dintr-o asociație românească... și ne-am propus să facem și noi ceva pentru alegerile din România... așa că fiecare trebuie să-i vorbească unei persoane, două, trei, câte cunoaște, și să le convingă să voteze pentru democrație...

– Adică faceți campanie electorală, nu?

– Păi, nu chiar... Ideea e nu să voteze cu cutare sau cutare partid, ci să nu voteze cu foștii comuniști.

– Daaa? Dar atunci cu cine să voteze, cu Papa Pius?

– Hai, mamă, eu vorbesc serios...

– Dar ce, eu glumesc? Pentru mine, lucrurile sunt simple: înainte de revoluție o duceam muuult mai bine decât acum. (...)

– Cred că exagerezi cu «mult mai bine», mamă. Îți amintești ce cozi erau la carne? Făceau înconjurul blocului...

– E drept, erau cozi pe atunci, dar acum intri în magazin, admiri cotletele, înghiți în sec și ieși frumușel afară, că nu ai cu ce le cumpăra. Eventual te uiți la un proaspăt îmbogățit cum ia două kile de mușchi. Nu știu, zău, când era mai bine... Acum am văzut la televizor oameni care mor de foame, familii cu copii care dorm în stradă... Pe vremea comunismului nu se întâmpla asta.

– O să se regleze și astea... Deocamdată suntem în tranziție... (...) Dar libertatea, mamă? Asta nu se compară cu nimic. Atunci ne era frică și de umbra

noastră... Faptul că acum poți să spui ce vrei și să scrii ce vrei, să călătorești și să strigi «Jos guvernul!»...

– Știi ce, călătoresc tot îmbogățitii, cei care au furat ce-am muncit noi. Cât de strigat, acum strigi până nu mai poți, că oricum nu te ascultă nimeni... Dacă ar fi după mine, eu și mâine aș vrea să se întoarcă comunismul.

– Vai, mamă, eu ziceam că te faci, dar tu ești mai comunistă decât credeam!

– Uite că mi-am dat arama pe față. Sunt o babă comunistă, dacă nu știai. Asta sunt.” (*ibidem*, p. 61-63).

Lucrurile nu se consumă odată cu încheierea discuției. Dimpotrivă, această convorbire telefonică, în urma căreia Emilia Apostoae conștientizează incompatibilitatea de viziune și de simțire între ea și fiica sa, îi declanșează amintirile despre existența, din punctul ei de vedere, frumoasă și îndestulată, pe care a dus-o în anii de glorie ai comunismului, generând, totodată, și conflictul interior al personajului. Femeia, fostă muncitoare la o fabrică de construcții metalice, își rememorează viața din perspectiva beneficiilor de care a avut parte atunci: „În primul și în primul rând, pe mine comunismul m-a făcut orășeancă. (...) Dacă nu se făceau fabrici, drumuri, apartamente... dar fabrici în special... noi două, Emilia și Alice, la ora asta călcam tizic de ne ieșeau ochii, undeva într-un sat ascuns între gloduri. (...) După un loc de muncă, comunismul mi-a dat apartament și butelie... Gratis, reține” (*ibidem*, p. 63-64).

Drama personajului vine din faptul că nu se poate adapta acestui prezent postdecembrist, care propune cu totul alte valori și convingeri decât cele pe care le împărtășește ea. Își construiește propriul univers, compus din amintiri, care îi oferă sentimentul de siguranță și pe care îl opune realității sociale în care trăiește și cu care este în dezacord. Mai mult, în naivitatea ei de nostalgică, îi trece prin minte ideea de a reface ceva din trecut, de a redeschide atelierul de confecții metalice, dar nu este susținută nici de sora sa, Sanda, nici de foștii ei colegi. Drama femeii se amplifică atunci când constată atitudinea negativă a celor din anturajul ei față de regimul de altădată, când realizează că nimeni nu mai rezonază cu „ideea raiului comunist”: „Cum să fie prost un sistem în care eu am dus-o bine?” (*ibidem*, p. 209).

Cu toate că disputa cu Alice, istoria de viață a doamnei Rozalia – care, spre deosebire de ea, a avut de suferit de pe urma regimului totalitar – și discuțiile cu fostele ei kolege o deconcerază, făcând-o să trăiască și (scurte) momente de îndoială și reflecție, „baba comunistă” rămâne neclintită în nostalgia și „credința în perfecțiunea acelor vremuri după care tânjea” (Nica, 2013, p. 95), devenind, la nivel de personaj literar, „vocea colectivă a tuturor nostalgicilor” (Anton, 2020, p. 16).

Dincolo de faptul că personajele lui Dan Lungu întrunesc caracteristici ale unei tipologii umane cu mentalitate și comportament „comuniste”, acestea sunt simpatice și memorabile. Savoarea lor vine din umorul, hazul și maniera specifică prin care le prezintă autorul.

În cazul prozatorilor basarabeni, vom remarca tușele grotești care predomină în modalitatea de reprezentare a nostalgicilor.

Situația își găsește explicarea în contextul social-politic specific al Republicii Moldova, în care „pe unul dintre primele planuri în perioada tranziției s-au impus

atât problemele democratizării, cât și cele ale identității naționale” (V. Saca, 2001, p. 43). Pe lângă dificultățile impuse de tranziție (sărăcie, corupție, șomaj, migrație etc.), societatea basarabeană e nevoită să înfrunte și divergențele nesfârșite dintre comuniști și democrați. Căci în Republica Moldova – spațiul (ex-sovietic) în care ai impresia că mersul lucrurilor s-a oprit în loc, în care trăiești sentimentul de „încremenire în tranziție” –, la trei decenii de la căderea regimului totalitar, Partidul Comunist există pe bune, reunind indivizi conservatori, refractari la tot ce înseamnă înnoire, modernizare și valori democratice, europene. Cu ascendențe în „homo sovieticus”, o mare parte a pro-comuniștilor din Basarabia o constituie nostalgia după URSS. Această realitate contradictorie, paradoxală este foarte bine surprinsă în prozele lui Dumitru Crudu și Iulian Ciocan.

Măcel în Georgia (2008) este romanul care aduce în prim-planul narațiunii atmosfera încinsă, tensionată a anilor '90 (din Georgia și din R. Moldova). E perioada care marchează sfârșitul Uniunii Sovietice, nu și a „răului imens pe care l-a făcut popoarelor pe care le-a stăpânit” (Alexe, 2012, p. 125), așa cum bine observă Maria Alexe, căci „mentalitățile au supraviețuit” (*ibidem*). URSS-ul dispăre, dar nu toți se bucură de acest fapt.

Dacă personajele lui Dan Lungu regretă comunismul lui Ceaușescu, cele ale lui Dumitru Crudu deplâng comunismul sovietic. Este important să subliniem faptul că nucleul narațiunilor lui Crudu îl constituie dilemele identitare și conflictele interetnice din spațiul tranziției basarabene, unde disensiunile dintre indivizi/ grupări cu viziuni diametral opuse continuă decenii la rând. Oricât ar părea de paradoxal și absurd, există persoane care idolatrizează defunctul imperiu. Nedumerirea eroului principal, care a scăpat ca prin minune de o bătaie cruntă din cauză că a arborat tricolorul deasupra discotecii din satul de baștină, sporește pe măsură ce realizează că cei care iubeau pătimaș un sistem dictatorial care i-a privat de libertate și drepturi sunt chiar semenii săi, cei cu care a copilărit: „(...) îi știam pe fiecare în parte. Cu toții erau fii de țărani, o duceau greu, nici unul dintre ei nu avea blugi, adidași sau o geantă cu curea, nici unul nu avea schiuri sau magnetofon și eu îi priveam încurcat și nu înțelegeam de ce acești adolescenți de 16 ani sau acești flăcăi de 21 sau 22 de ani iubesc Uniunea Sovietică, odată ce Uniunea Sovietică nu le-a dat aproape nimic în această viață. Dar ei o iubeau. O iubeau cu patimă. O iubeau aproape ca pe o femeie. O iubeau fără a se gândi de ce o iubesc și fără a face vreo legătură între părinții lor, care smulgeau de dimineață până seara târziu frunze de tutun pe câmpiile accidentate din jurul satului. (...) Dar tinerii, care se zborșeau la mine, nu vedeau nici o legătură între faptul că încă din clasa întâi căraseră și ei în spate grămezi de frunze de tutun și acest drapel roșu care flutura deasupra cozorocului ușii. Ei iubeau la nebunie tot ceea ce ținea de Uniunea Sovietică, cu toate că părinții lor nu ajunseseră mai departe de Ungheni; nici măcar Chișinăul sau Bălțiul nu îl văzuseră, nu văzuseră nici o singură țară străină; nu fuseseră niciodată la mare sau într-o stațiune; nu știau cum arată o salată de crabi și nu mâncaseră niciodată măsline. Ei iubeau patria sovietică” (Crudu, 2008, p. 146-147).

Există în roman încă un personaj care se înscrie perfect în galeria literară a nostalgicilor după comunism: Nadejda Filipovna Ostroumnaia. Situată în proximitatea Emiliei Apostoae, „baba comunistă” a lui Dan Lungu, prin

obstinația cu care susține și apără comunismul sovietic, Nadejda Filipovna, această bătrână „fleșcăită”, speră că sovieticii se vor întoarce. Mai mult chiar, fiind convinsă că se vor întoarce, ea urcă pe vârful unui munte cu un steag roșu în geantă: „Da, Nadejda Filipovna mergea pe brânci. Cu cât suișul era mai greu, cu atât mai mare era îndârjirea Nadejdei Filipovna de-a se vedea urcată pe cel mai înalt pisc și când, în cele din urmă, a pus piciorul ei zaharisit pe creasta muntelui, am observat că satisfacția Nadejdei Filipovna nu mai avea margini: se simțea învingătoare; câștigase pariul cu muntele îndărătnic. (...) a scos din tașcă medaliile tovarășului Ostroumnâi și le-a agățat de reverul bluzei ei decoltate. Tot din geantă a scos și chipiul de militar al soțului ei, pe care l-a afundat pe cap. (...), după care a pornit-o spre crângul revenos din apropiere, examinând cu multă migală crengile copacilor, iar după ce a ales un ram lung, subțire și drept, a scos bărdița din tașcă. L-a tăiat și l-a strujit cu mare grijă și s-a reîntors în punctul cel mai înalt al piscului. A deschis din nou geanta, a scos un ac, o ață și o flamură roșie, pe care a înfășurat-o în jurul bățului și a cusut-o. Apoi a ridicat steagul deasupra capului, nu înainte însă de a-l pupa îndelung și cui poftă. Era drapelul Uniunii Sovietice, pe care erau imprimate chipul lui Lenin și stema țării sovietelor, secera și ciocanul. Bătrâna aia dichisită și fleșcăită îl înălța, cu semeție, spre cer. Îl agita nervoasă deasupra capului ei grizonant, făcând cercuri tot mai largi pe piscul prăpăstios. Nadejda Filipovna alerga fericită, cu drapelul Uniunii Sovietice deasupra capului, pe creștetul chel și posomorât al muntelui” (*ibidem*, p. 332-333).

Același atașament irațional, „patologic” față de tot ce înseamnă comunism și comuniști îl manifestă și bătrâna rusoaică Valentina Pavlovna, unul dintre personajele romanului *Oameni din Chișinău* (2011), roman al cărui „centru de greutate” îl constituie „febra socială generată de evenimentele din 7 aprilie 2009” (Corcinschi, 2013, p. 42). „Hoașca” trecută de șaptezeci de ani ajunge în piața din fața Guvernului, unde aveau loc protestele împotriva fraudării alegerilor și, pitită după un copac, spiona pe cei care scandau împotriva președintelui comunist pe care ea îl adora. Sentimentul de ură pe care-l trăiește în raport cu protestatarii care mărșăluiesc împotriva președintelui atinge cote paroxistice: „(...) știam ce boală avea pe oamenii care răcneau contra președintelui pe care ea atât de mult îl iubea. Îi detesta cu o forță egală celei cu care îl admira pe președinte. Treaba asta i se citea pe față. Era de-a dreptul stacojie, de parcă se pregătea să se arunce asupra mulțimii adunate în piață. Nici măcar nu încerca să-și ascundă mânia care o cuprinsese, fiind gata să-i frece oricui ridichea sub nas sau să-și scoată cuțitul din teacă” (Crudu, 2011, p. 64).

Și pensionarul Oleg Olegovici Liulin din romanul *Tărâmul lui Sașa Kozak* (2011) al lui Iulian Ciocan e un nostalgic după timpurile comunismului sovietic. Afectat de nepăsarea oamenilor care ignorau tomberonul și aruncau gunoiul în mijlocul curții – semn al „hidoșeniei” tranziției interminabile –, acesta „regreta dispariția Uniunii Sovietice, a țării în care era ordine” (Ciocan, p. 2011, p. 7), însă conștientiza faptul că e neputincios în fața timpurilor noi. Nu-i rămâne decât să se resemneze cu cotidianul sordid al tranziției, așa cum s-a întâmplat cu mulți alții ca el.

Concluzii. Nostalgicii lui Dan Lungu, Dumitru Crudu, Iulian Ciocan indică asupra remanențelor unei mentalități afectate de un sistem totalitar, în fond fals și alienant. Aceste personaje sunt întruchiparea unei umanități „viciate” de comunism, care, simțindu-se lipsită de protecția unei entități statale, s-a rătăcit în nebuloasa tranziției.

Referințe bibliografice:

- ALEXE, Maria. *Ineditul prozei postmoderne în Balcani*. Timișoara: Brumar, 2012.
- ANTON, Mioara. Comunismul în postcomunism. Nostalgii și nostalgici. În: *Polis*, 2020, nr. 3, p. 5-33.
- BOYM, Svetlana. *The Future of Nostalgia*. New York: Basic Books, 2001.
- CAPCELEA, Valeriu. *Tranziția moldovenească: fazele, elementele structurale, dimensiunile, paradoxurile, eșecurile și avatarurile ei*. Chișinău: Arc, 2012.
- CERNA, Silviu. Un sfert de veac de tranziție. În: *Economistul*, nr. 49-50, 15 decembrie 2014 [online]. Disponibil: file:///C:/Users/Admin/AppData/Local/Temp/UNSFERTDEVEAC.pdf [citată 13.05.2021]
- CIOCAN, Iulian. *Tărâmul lui Sașa Kozak*. București: Tracus Arte, 2011.
- CORCINSCHI, Nina. *Soarele și păunul*. Chișinău: S. C. Profesional Service SRL, 2013.
- CREȚU, Bogdan. Ascensiunea și declinul omului nou. În: *Observator cultural*, nr. 363, 15.03.2007 [online]. Disponibil: <https://www.observatorcultural.ro/articol/ascensiunea-si-declinul-omului-nou-2/> [citată 15.05.2021]
- CRUDU, Dumitru. *Măcel în Georgia*. Iași: Polirom, 2008.
- CRUDU, Dumitru. *Oameni din Chișinău*. Iași: Polirom, 2011.
- DIACONU, Mircea A. Referințe critice. În: Lungu, Dan. *Raiul găinilor: fals roman de zvonuri și mistere*. Iași: Polirom, 2007.
- LUNGU, Dan. *Raiul găinilor: fals roman de zvonuri și mistere*. Iași: Polirom, 2007.
- MATEI, Alexandru. Referințe critice. În: Lungu, Dan. *Raiul găinilor: fals roman de zvonuri și mistere*. Iași: Polirom, 2007.
- NIȚA, Marius. Personaje feminine și melancolia comunistă în romanele lui Dan Lungu. În: *The Proceedings of the EUROPEAN INTEGRATION-BETWEEN TRADITION AND MODERNITY Congress*. Târgu-Mureș: Editura Universității „Petru Maior”, 2013. Volume Number 5, p. 89-96. [online]. Disponibil: http://old.upm.ro/facultati_departamente/stiinte_litere/conferinte/situl_integrare_europeana/Lucrari5/IETM5_Part12.pdf [citată 22.05.2021]
- SACA, Victor. *Interese politice și relații politice: dimensiuni tranzitorii*. Chișinău: CE USM, 2001.
- SACA, Victor, TATARU, Valeriu. Impactul mentalității asupra calității democrației în societățile de tranziție a Federației Ruse, Ucrainei și Republicii Moldova. În: *Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice*, 2016, nr. 3, p. 65-80.
- VAKULOVSKI, Mihai. Referințe critice. În: Lungu, Dan. *Raiul găinilor: fals roman de zvonuri și mistere*. Iași: Polirom, 2007.

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.03 *Contexte socioculturale autohtone și interconexiuni europene în creația populară și literatura cultă din Basarabia (sec. XIX până în prezent)*, Institutul de Filologie Română „B. P. Hasdeu” al MECC.